

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК 340.132.83 (477)

Р. О. Асєєв, аспірант

Одеський державний університет внутрішніх справ
Кафедра кримінального права та кримінології
Сабанський провулок, 4, Одеса, 65014, Україна

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТА У КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНАХ

В статті проаналізовано нормативні підходи до поняття суб'єкту корупційного злочину за новим антикорупційним законодавством. Зроблено висновок про те, що розширення кола суб'єктів корупційних злочинів на даному етапі є не виправданим та вимагає конкретизації та єдиного нормативного та теоретичного закріплення поняття «суб'єкт корупційного злочину».

Ключові слова: суб'єкт злочину, корупція, корупційний злочин, запобігання корупції.

Постановка проблеми. Негативним і небезпечним явищем, існування якого впливало і продовжує впливати на процеси становлення та розвитку соціальної, демократичної та правової держави є, поза сумнівів, корупція.

Корупція не є надбанням сучасності. Це протиправне явище виникло у суспільстві ще у стародавні часи, одночасно зі створенням управлінського апарату. У різних формах дане явище поширене у всьому світі. Разом з тим, для України проблема протидії корупції продовжує залишатися однією з найактуальніших.

У світовому Індексі сприйняття корупції (CPI) за 2016 рік Україна отримала 29 балів зі 100 можливих. За даними Трансперенсі Інтернешнл у 2015 році індекс CPI (індекс сприйняття корупції) України складав 27 балів зі 100 можливих, що лише на 1 бал більше, ніж у 2014 році. У всесвітньому рейтингу Україна посідає 130 місце зі 168 позицій. В 2014 році Україна посідала 142 місце зі 175 досліджуваних на предмет сприйняття корупції країн.

Наведене, змушує державу реагувати на прояви корупційних правопорушень, в тому числі, і засобами кримінально-правового характеру, оскільки в період розбудови України, як правової держави, проблема боротьби зі злочинністю взагалі та зі злочинами корупційної спрямованості, зокрема, набуває особливого соціально-політичного значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз спеціальної юридичної літератури, нормативно-правової бази та практики її застосування свідчить про те, що питанням кримінальної відповідальності за злочини корупційної спрямованості завжди приділялась підвищена увага з боку вітчизняних законодавців, вчених та практиків. Так, впродовж останніх років, проведено низку наукових досліджень, присвячених висвітленню різних аспектів та заходів запобігання та викриття корупційних злочинів. Слід звернути увагу на наукові здобутки викладені в дисертаційних дослідженнях Л. І. Аркуші, Д. Г. Заброди, С. В. Олійника, О. Я. Прохоренка, С. С. Рогульського, С. А. Шалгунової тощо.

Варто зазначити, що проблемам суб'єкта злочинів корупційної спрямованості присвятили свої наукові праці такі вчені, як Л. П. Брич, Н. О. Гуророва, О. О. Дудоров, Д. І. Крупко, М. І. Мельник, В. О. Навроцький, Є. Л. Стрельцов, М. І. Хавронюк, Ф. В. Шиманський та інші вчені. Разом з тим, незважаючи на значну кількість наукових праць, це питання не є вичерпаним у теоретичному плані.

Метою статті є дослідження проблеми віднесення певної категорії осіб до суб'єкта корупційних злочинів.

Виклад основного матеріалу. Особливістю нового антикорупційного законодавства є визнання запобіжної діяльності пріоритетним напрямом протидії корупції на загально-соціальному рівні, на відміну від попереднього законодавства, у якому перевага надавалася адміністративній відповідальності за корупційні правопорушення. При цьому суттєвих змін та доповнень зазнали і законодавчі положення щодо відповідальності за вчинення корупційних правопорушень, зокрема корупційних злочинів.

Останніми роками в науці кримінального права значно збагачено понятійний апарат. Це в повній мірі стосується і корупційних злочинів, корупційних правопорушень, корупційної злочинності.

З набранням чинності Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року в Україні створено нове правове поле для протидії корупції та її запобігання. Так, на сьогодні, зазначений Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року змінює 37 нормативно-правових актів та спричинив прийняття 15 нових нормативно-правових актів, зокрема Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки та Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України».

Відповідно до змін, внесених до Кримінального кодексу України пунктом 2 розділу II «Прикінцевих положень» Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», діють норми, якими посилено кримінальну відповідальність за вчинення корупційних злочинів.

Крім того, Кримінальний кодекс України доповнено приміткою, у якій наводиться перелік складів злочинів, які законодавець відніс до категорії корупційних. Відповідно до примітки ст. 45 КК України вважаються наступні злочини, якщо вони вчиненні шляхом зловживання службовим становищем: ч. 2 ст. 191 КК; ч. 2 ст. 262 КК; ч. 2 ст. 308 КК; ч. 2 ст. 312; ч. 2 ст. 313, ч. 2 ст. 320; ч. 1 ст. 357 КК; ч. 2 ст. 410 КК; ст. 354 КК; ст. 364 КК; ст. 364-1 КК; ст. 365-2 КК; ст. 368 КК; ст. 368-2 КК; ст. 368-3 КК; ст. 368-4 КК; ст. 369 КК; ст. 369-2; ст. 370.

Разом з тим, закріплюючи в Кримінальному кодексі України перелік корупційних злочинів, про надання їм визначення та систематизації з точки зору теорії кримінального права мова не йде взагалі. Вищеозначений перелік складів корупційних злочинів, з нашої точки зору, ставить більше питань, ніж надає відповідей.

Ми поділяємо точку В. Куц та Я. Триньової, що стосовно ознак корупційного правопорушення, які необхідно відображати у визначенні корупційного злочину, потрібно зазначити, що такою є лише одна – вказівка на вид юридичної відповідальності за вчинення корупційного злочину: в законодавчому визначенні корупційного правопорушення серед різних видів юридичної відповідальності названо й кримінальну. Зазначене дає можливість запропонувати наступне визначення корупційного злочину – це передбачене кримінальним законодавством України корупційне правопорушення, за яке встановлено кримінальну відповідальність [5, 34].

Отже, корупційним є лише такий злочин, склад якого містить наведені вище обов'язкові ознаки корупції, а за його вчинення передбачено певні кримінально-правові санкції. Якщо в злочинному діянні відсутня хоча б одна з таких ознак, його не можна вважати корупційним та відображати у відповідній антикорупційній статистиці.

Складом злочину прийнято вважати сукупність ознак, які характеризують визначене кримінальним правом суспільно небезпечне діяння як злочин. З нашої точки зору, суб'єкт злочину – це один з обов'язкових елементів складу злочину, бо якщо об'єкт, об'єктивна і суб'єктивна сторони злочину існують нетривалий час – тільки в момент здійснення злочину, то суб'єкт у більшості випадків залишається незмінним (з юридичної точки зору). Взагалі, суб'єкт злочину, умовно, можна вважати основним елементом складу злочину, тому що саме суб'єкт вчиняє винні, протиправні, суспільно небезпечні діяння, які зазіхають на об'єкт злочину [7, 60].

Чинне кримінальне законодавство передбачає відповідальність осіб, які, крім загальних ознак суб'єкта (досягнення певного віку і осудність), повинні мати додаткові, зазначені

в законі ознаки. Багато складів злочинів за своїм характером сконструйовані таким чином, що вчинити їх може тільки певна категорія осіб – спеціальні суб'єкти злочину.

В досліджуваних нами корупційних злочинах мова йде про службових осіб, як суб'єктів злочину, дефініцію яким надано в ч. 3 та ч. 4 ст. 18 КК України.

Так, згідно ч. 3 ст. 18 КК «службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Ч. 4 ст. 18 КК встановлює, що «службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів» [2, ст. 18].

Визначення у ч. 3 ст. 18 КК поняття «службова особа» поширюється на усі випадки застосування цього поняття в КК за винятком статей 364, 365, 368, 368-2, 369 КК. Для них законодавець у примітці 1 до ст. 364 КК сформулював окреме визначення.

Порівняльний аналіз свідчить, що визначення у примітці 1 до ст. 364 КК відрізняється від загального визначення у ст. 18 КК тим, що вказані вище третя і четверта групи службових осіб набувають статусу службових осіб лише за умови, що відповідні особи постійно чи тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням певних функцій, або виконують певні функції за спеціальним повноваженням на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях [2, ст. 364].

З урахуванням визначення службової особи, наведеного у п.п. 1, 2 примітки до ст. 364 КК, можна зробити висновок, що службова особа характеризується двома групами взаємозумовлених ознак, які характеризують повноваження особи – коло дій, пов'язане з її функціональними обов'язками (виконання владних, організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій), через вчинення яких особа визнається службовою.

Водночас, необхідно враховувати, що поняття «службова особа» законодавець використовував раніше і використовує даного часу при формулюванні складів злочинів не тільки в розділі XVII Особливої частини КК, але в більшості інших розділів Особливої частини КК. Крім того, в деяких статтях Особливої частини КК за відсутності прямої вказівки на службову особу, використані такі формулювання: «у зв'язку з виконанням службових обов'язків», «у зв'язку з службовою діяльністю», «з використанням службового становища» тощо.

Дослідження питань кримінальної відповідальності за корупційні злочини, вважаємо за необхідне проводити з огляду на їх специфіку, яке, на нашу думку, полягає, насамперед в тому, що вони вчиняються особами, які самі, в силу покладених на них функцій і посадових обов'язків, покликані дотримуватися правових норм та охороняти закони. Звідси можна зробити висновок, що злочини корупційної спрямованості, характеризуються спричиненням істотної шкоди перш за все державним та суспільним інтересам, які знаходяться під охороною кримінального законодавства України.

Висновки. Таким чином, на даному етапі можемо спостерігати досить широке коло категорій службових осіб, що можуть бути суб'єктами корупційних злочинів. На наш погляд,

відбувається необґрунтоване розширення кола суб'єктів корупційних правопорушень, що не відповідає сутності корупції як діяльності представників органів держаної влади та місцевого самоврядування. Звичайно, що відповідні зловживання посадових осіб можливі і у приватному та інших секторах, але це не є корупцією, оскільки у такому разі відсутнє посягання на відносини, що виникають у процесі реалізації публічної влади.

Так, досить вдало, поняття «службової особи» закріплене в Міжамериканській конвенції проти корупції (ст. 1), згідно якої «публічною посадовою особою», «державним службовцем» визнаються будь-які офіційні особи, або службовці держави чи її органів, з урахуванням тих, хто був відібраний, призначений, або обраний для проведення різної діяльності або здійснення функцій від імені держави або на службі у держави на будь-якому рівні її ієрархії [5, 103]. З наведеного випливає, що службова особа обов'язково покликана виконувати функції держави.

Таким чином, як уявляється, широке коло суб'єктів корупційних злочинів, передбачене сьогодні кримінальним законодавством, вимагає конкретизації та єдиного нормативного та теоретичного закріплення поняття «суб'єкт корупційного злочину» поряд із поняттям «корупційний злочин» нормативного визначення якого, також не наданого в кримінальному законі.

Список літератури

1. Конституція України: Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28.06. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
3. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 49. – Ст. 2056.
4. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 року // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 47. – Ст. 2051.
5. Збірник міжнародних документів з питань запобігання та протидії корупції в Україні / укл. О. В. Пастухова. – Х. : Вид-во Харі НАДУ «Магістр», 2012. – 135 с.
6. Куц В., Триньова Я. Поняття корупційних злочинів та їх види // В. Куц, Я. Триньова // Вісник Національної академії прокуратури. – 2012. – № 4. – С. 32-36
7. Моршнев Є. І. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері службової діяльності (питання кваліфікації) : навч. посіб. / Моршнев Є. І. – Л. : Видавець ПП Лукашук В. С., 2008. – 109 с.

Стаття надійшла 25.05.2017 р.

Р. А. Асеев, аспірант

Одесский государственный университет внутренних дел

Кафедра уголовного права и криминологии

Сабанский переулок, 4, Одесса, 65014, Украина

ПРОБЛЕМА ОПРЕДЕЛЕНИЯ СУБЪЕКТА В КОРРУПЦИОННЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЯХ

Резюме

В статье проанализированы нормативные подходы к понятию субъекта коррупционного преступления по новому антикоррупционному законодательству. Сделан вывод о том, что расширение круга субъектов коррупционных преступлений на данном этапе является неоправданным и требует конкретизации и единого нормативного и теоретического закрепления понятия «субъект коррупционного преступления».

Ключевые слова: субъект преступления, коррупция, коррупционное преступление, предотвращение коррупции.

R. A. Aseev, Postgraduate Student
Odessa State University of Internal Affairs
the Department of Criminal Law and Criminology
Sabansky Lane, 4, Odessa, 65014, Ukraine

PROBLEM DEFINITIONS OF THE SUBJECT IN CORRUPTION CRIMES

Summary

The article analyzes normative approaches to the concept of the subject of corruption crimes under the new anticorruption legislation. The conclusion is drawn that the expansion of the range of subjects of corruption crimes at this stage is unjustified and requires concretization and a single normative and theoretical consolidation of the notion of “subject of a corruption crime».

Key words: subject of crime, corruption, corruption crime, prevention of corruption.